

Beata Krzesińska-Żach

Obraz rodziny kreowany w mediach (i przez media) — na przykładzie wybranych seriali telewizyjnych

Rodzina jest swoistym światem, niepowtarzalnym, różniącym go od innych. Jest wspólnotą umożliwiającą życie w sensie fizycznym, psychicznym i duchowym. Cechą charakterystyczną współczesnej rodziny jest koncentrowanie uwagi na wszystkich jej członkach, zaspokajaniu ich potrzeb, zainteresowań oraz wspomaganie rozwoju dziecka. Bycie rodziną nie polega na jakichkolwiek instytucjonalnych nakazach i zakazach, ale stanowi rodzaj relacji międzyludzkich, dzięki którym rodzina jest razem, a jej członkowie są w stanie odczuwać bliskość.

Każda rodzina funkcjonuje w ramach konkretnego społeczeństwa, systemu wartości, norm i wzorów kulturowych oraz akceptowanych bądź nie, modeli samej rodziny. Ponadto każda rodzina posiada swoją historię i doświadczenia. Jednakże przemiany, które dotyczą współczesną rodzinę, sprawiają, iż pojęciu „rodzina” należy nieustannie nadawać nowe znaczenia.

W chwili obecnej podstawowa wspólnota ludzka nie jest postrzegana zbyt dobrze. Występuje w trudniejszej roli. Świat zmienia się w sposób dynamiczny, rodzina nie nadąża w procesie przystosowania się do tych przeobrażeń. Wpływ zewnętrznych czynników na poszczególne rodziny rośnie systematycznie¹.

Zdaniem Mary Pipher² „rodziny (...) są zagrożone, atakuje je technika, wysmiewają media (jest nieatrakcyjna medialnie), zmiany demograficzne izolują je, siły ekonomiczne wymierzają w nie ciosy, korporacje wyrządzają krzywdę

¹ A. K. Ładyżyński, *Zdrowa rodzina jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Problemy Społeczne” 2005, nr 4, s. 31.

² M. Pipher, *Bezpieczny dom. Dlaczego warto walczyć o rodzinę?*, Poznań 1999, s. 21-22.

swoimi wartościami. Rodzice martwią się o bezpieczeństwo swoich dzieci, a dzieci boją się obcych”.

Nie wszystkie rodziny podlegają kategorii rodzin zagrożonych.

Maria de Barbaro³ uważa, że istnieje mit (podtrzymywany przez środki masowego przekazu), w myśl którego **normalna i zdrowa rodzina** jest całkowicie harmonijna, jej członkowie współpracują ze sobą w stałej zgodzie i radzą sobie z problemami życia codziennego bez napięć. Zmiany w rodzinie są przyjmowane jako naturalne koleje losu, a członkowie rodziny dostosowują się do nich bez większych trudności.

Mary Pipher⁴, nawiązując do kategorii rodziny zdrowej, sugeruje, że w dobrej rodzinie ludzie przede wszystkim:

- doceniają siebie nawzajem,
- wspólnie spędzają czas,
- posiadają silny system wartości,
- mają swobodę bycia niezależnymi jednostkami, a jednocześnie oczekuje się od nich wkładu we wspólne dobro,
- tolerują odmienności,
- starają się być (w przypadku rodziców) emocjonalnie dostępni w życiu dzieci, ale nie wszechobecni.

Z kolei Virginia Satir⁵ charakteryzuje rodzinę zdrową (m.in.) jako miejsce:

- w którym odnajduje się miłość, zrozumienie i wsparcie, nawet kiedy wszystko inne zawiedzie,
- gdzie każdy jest pełnoprawną osobą, czuje się ceniony, zauważony, kochany,
- w którym wzajemne stosunki układają się w sposób naturalny i przepełnione są harmonią,
- w którym członkowie tych rodzin wyrażają swoje uczucia otwarcie, wypowiadając swoje zdanie, uważnie słuchając tego, co mówią inni, zachowując się bezpośrednio i prawdziwie we wzajemnych kontaktach,
- w którym rodzice widzą siebie jako przywódców, którym udzielono pełnomocnictw, nie zaś jako autorytarnych szefów, a dzieci uczą się poprzez bezpośrednie naśladowanie zachowań.

³ M. de Barbaro, *Struktura rodziny*, [w:] *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, B. de Barbaro (red.), Kraków 1999, s. 26

⁴ M. Pipher, *Bezpieczny dom...*, s. 307-308.

⁵ V. Satir, *Rodzina. Tu powstaje człowiek*, Gdańsk 2000, s. 23-26.

Rodzina jest także typowym wątkiem w filmach (serialach, telenowelach), które odwołują się często do podstawowych wartości, tj. miłości, wierności, poświęcenia, dobroci, szacunku dla drugiego człowieka. Natomiast propagowane w mass mediach: wolna miłość, rozwody — godzą w trwałość małżeństwa i rodziny. Etos rodziny ulega wyraźnemu zachwianiu. Słabnie więc pomiędzy małżonkami, luźne są więzi między rodzicami i dziećmi. Powierzchność kontaktów, życie dla przyjemności, kłótnie w rodzinie prowadzą często do zagrożeń typu: alkoholizm, prostytutka, „trójkąty” małżeńskie. Można wobec tego postawić pytania: jaki obraz rodziny kreują współczesne media? Czy wizerunek medialny rodziny jest odzwierciedleniem życia w realnym świecie? Czy jest wzorem do naśladowania dla odbiorców? Czy twórcy pokazują rzeczywistość, czy wpływają na jej tworzenie? Czego ludzie poszukują w serialach o tematyce rodzinnej — czy siebie (potwierdzenia własnego życia), czy interesuje ich życie innych osób (ciekawość, jak żyje się innym), czy oglądanie przeżyć innych ludzi?

Aby uzyskać odpowiedź na postawione pytania spróbuję dokonać analizy treści wybranych (ze względu na kryterium największej popularności i oglądalności)⁶ telenoweli i seriali telewizyjnych (KLAN, M JAK MIŁOŚĆ, ŚWIAT WEDŁUG KIEPSKICH). W analizie uwzględniłam m.in. prezentowane modele rodziny oraz relacje pomiędzy jej członkami.

Tematyka telenoweli KLAN koncentruje się wokół typowych problemów, jakich na co dzień doświadcza wiele polskich rodzin. Ukazuje wartości związane z rodziną. Film prezentuje kilka jej typów (rodzinę wielopokoleniową, rodzinę monoparentalną, rodzinę adopcyjną). Głównymi bohaterami są członkowie rodziny Lubiczów. Krystyna i Paweł Lubiczowie to rodzice dwóch dorosłych córek i małego synka. Sytuacja materialna rodziny jest ustabilizowana, dzięki pracy obojga rodziców. Matka (Krystyna) jest osobą czynną zawodowo, która potrafi pogodzić obowiązki rodzicielskie z pracą nauczyciela akademickiego. Jako żona może liczyć na pomoc i wsparcie współmałżonka. Paweł Lubicz (ojciec rodziny) chętnie angażuje się do pomocy w pracach domowych (np. przygotowuje posiłek porannym pozostałym członkom rodziny, włącza się do świątecznych porządków), opiekuje i bawi się z małym synkiem Pawełkiem. Stara się być odpowiedzialny za organizację rodzinnych wakacji, dostarcza propozycji wspólnego spędzania czasu wolnego. W rodzinie dominują kontakty międzyludzkie przepełnione ciepłem, serdecznością.

⁶ M. Jarco, A. Sijka, *Prawo serii*, „Wprost” 2000, nr 47, s. 82-83; A. Zatorska, *Kup pan telenowelę*, „Wprost” 2001, nr 4, s. 108-109.

Widoczna jest przy tym stanowczość i konsekwencja w działaniach ojca oraz w podejmowanych decyzjach dotyczących własnych dzieci i rodziny. Dobra relacja między małżonkami wpływa na budowanie dobrych relacji z dziećmi oraz innymi członkami rodziny Lubiczów.

Rodzina ta kultywuje tradycje rodzinne (przygotowywanie wigilijnych potraw, wspólne śpiewanie kołęd, odwiedzanie grobów bliskich zmarłych, spotkania z seniorem rodu (Władysławem) i pozostałą rodziną przy okazji świąt, imienin i innych uroczystości rodzinnych). Dorosłe już córki (Ola i Agnieszka) zawsze chętnie przebywają w domu (i do niego wracają) pomimo posiadania swojego prywatnego życia.

Współczesne role matki i ojca są częściowo komplementarne (dopełniają się), a częściowo zgodne, dzięki czemu rodzice zamiennie wykonują zadania opiekuńcze i wychowawcze. Widoczne to jest szczególnie w przypadku rodziny Grażyny i Ryśka, którzy są kolejną rodziną prezentowaną w serialu. Ryszard (ojciec rodziny, taksówkarz) stara się zapewnić materialne utrzymanie rodziny. Jako ojciec chętnie angażuje się w sytuacje opiekuńcze i wychowawcze w stosunku do dzieci (odwozi i przywozi ze szkoły, zawozi na basen, pomaga w przygotowaniu posiłków i wypełnianiu obowiązków związanych z opieką i wychowaniem dzieci). Żona (Grażyna) pracuje jako pielęgniarka. Pomimo obowiązków zawodowych stara się godzić rolę żony i matki, co nie jest takie łatwe przy trójce dzieci, z których (Bożenka) jest dzieckiem adoptowanym i nie akceptuje swojego ojca (Ryśka) oraz jego postępowania wobec niej (za stanowczość, zakazy, nakazy). W rodzinie jest również Maciek (dorastający chłopak z zespołem Downa), którego Grażyna i Rysiek przyjęli do rodziny po śmierci matki chłopca (koleżanki Grażyny). Rodzice i rodzeństwo akceptują chłopca takim, jaki jest. Zwłaszcza Grażyna potrafi rozpoznawać jego potrzeby rozwojowe i zaspokajać je. Jest przy tym ciepła i opiekuńcza. To ona jest osobą, która tworzy klimat tej rodziny.

Jest jeszcze jedna w serialu ważna rodzina, Elżbiety i Jerzego Chojnickich z seniorem rodu Władysławem (rodzina wielopokoleniowa). Jerzy (współwłaściciel firmy) przyjmuje naczelną zasadę zapewnienia bytu materialnego własnej rodzinie — pomaga nawet dorosłym już dzieciom (Michałowi, Beacie), którzy się usamodzielnili. W rodzinie zwraca się uwagę na tradycje rodzinne (przekazywane z pokolenia na pokolenie). Elżbieta i Jerzy pomagają opiekować się wnukami, które mają dobre relacje z dziadkami.

Serial prezentuje jeszcze jeden typ rodziny: **monoparentalnej** (samotnej matki Moniki z synem Danielem). Monika stara się być matką rozsądną, ale czasami nadopiekuńczą, pomimo dorosłego wieku syna (zwłaszcza w sytu-

acji, gdy Danielowi nie ułożyło się życie osobiste). Matkę i syna łączą dobre i poprawne relacje.

Serial *M JAK MIŁOŚĆ* ukazuje różne modele rodziny (wielopokoleniową, partnerską, adopcyjną). Seniorzy rodu Mostowiaków (Barbara i Lucjan) stanowią przykład rodziny, która żyje dniem codziennym swoich dzieci i jednoczy się w trudnych momentach. Rodzice są podporą i wsparciem dla dorosłych już dzieci w różnych sytuacjach życiowych (np. dla córki Marysi po śmierci męża Krzysztofa). Cieszą się autorytetem wśród całej rodziny. Kultuwują wartości i tradycje rodzinne (wspólne spędzanie świąt, imienin). Mąż pani Barbary (Lucjan) nie włącza się do prac domowych, pomaga za to synowi (Markowi) w gospodarstwie. Wspólne zamieszkiwanie z Hanką i Markiem oraz ich dziećmi (Mateuszem i adoptowaną Natalką) — sprzyja bliskim relacjom pomiędzy dziećmi i wnukami oraz przelamuje stereotyp relacji teściowie — dzieci — wnuki.

Barbara i Lucjan nie wtrącają się w sprawy rodzinne swoich dzieci — raczej charakteryzują ich dyskretną kontrolą i taktowne zwracanie uwagi na niewłaściwe postępowanie dorosłych już dzieci oraz natychmiastowa pomoc w sytuacjach trudnych (np. w ostatnich dniach zagrożonej ciąży córki Marty, która została sama w domu) i **towarzyszenie**. Czynnikiem integrującym rodzinę i podnoszącym jakość życia jest sposób odnoszenia się współmałżonków do siebie.

W serialu ukazany został jeszcze jeden związek nieformalny Teresy i Pawła, który pomimo wielu przeciwności został w końcu zaakceptowany przez całą rodzinę.

Kryterium doboru do analizy serialu *ŚWIAT WEDŁUG KIEPSKICH* (emitowanego na TV Polsat) było ośmieszenie stylu życia rodziny, która nie posiada określonych wartości życiowych i której życie sprowadza się do codziennej, zwykłej egzystencji i braku perspektyw na lepszą przyszłość.

Rodzinę Kiepskich stanowią: Ferdynand Kiepski — bezrobotny 50-latek, w wypchanych dresach, z puszką piwa w ręku; żona (Halina), pracuje jako salowa, w domu ubrana najczęściej w szlafrok i papiloty; syn (Waldek) — 25 lat, o cechach wskazujących na lekki niedorozwój umysłowy, nie posiada stałego zajęcia; córka (Mariola) — fanka zespołu „Just 5”. Sytuacja materialna rodziny jest dość trudna. Głównym źródłem utrzymania jest praca żony oraz renta babci wspólnie mieszkającej z resztą rodziny. Nikt z jej członków nie przejmuje się brakiem pracy, a życiu rodzinnemu, towarzyszy alkohol.

Główny bohater, pomimo dużej ilości czasu wolnego nie przygotowuje posiłków pozostałym członkom rodziny, nie dba o czystość w mieszkaniu, nie udziela dzieciom wsparcia oraz nie motywuje do pracy. W relacjach ojca

z dziećmi brak jest uczucia serdeczności. W prezentowanej rodzinie dominuje język prosty, wypełniony często wulgaryzmami oraz wyzwiskami kierowanymi w stosunku do żony, córki oraz syna. Integralną częścią dnia jest alkohol, który towarzyszy posiłkom rodzinnym, oglądaniu telewizji, spędzaniu czasu wolnego, a nawet wieczerzy wigilijnej. Świadczyć to może o pewnym ubożeniu i braku poszanowania ważnych tradycji rodzinnych. Widz jest świadkiem występowania w tej rodzinie problemu nadużywania alkoholu, konfliktów pomiędzy członkami rodziny bądź też między sąsiadami.

Analiza treści prezentowanych seriali telewizyjnych ukazuje różne obrazy rodziny, m.in. rodzinę pełną, wielopokoleniową, zorientowaną na korzyści materialne, ale i realizację celów wychowania (kultywującą wartości duchowe). Członkowie rodziny są powiązani, ale zachowują odrębność, na rodzicach można polegać, szanuje się prawa i uczucia innych. Rodzice okazują sobie szacunek i zrozumienie, każdy ze współmałżonków jest wystarczająco silny jako jednostka, małżonkowie dobrze sobie radzą w sytuacjach kryzysowych. Rodzice zapewniają także dzieciom poczucie bezpieczeństwa, zaspokajają potrzebę miłości, akceptacji, kontaktu i więzi. Znają silne i słabe strony dziecka, wspomagają jego rozwój.

Dzieci mają wystarczająco dużo swobody, aby być sobą, i dużo ciepła, aby czuć się kochanymi i szanowanymi. Dziecko, które przekracza wyznaczone normy i zasady, jest szybko dyscyplinowane, rodzice stosując określone środki dyscyplinujące, nie obawiają się utraty miłości dzieci, które są wdrażane do samodzielności i odpowiedzialności. Problemy całej rodziny są ujawniane i rozwiązywane. Dzieci odchodzące z domu mają poczucie pewności siebie i wysokie poczucie własnej wartości.

Inny, prezentowany obraz rodziny dostarcza negatywnych przykładów zachowań, które przez niedojrzałego (psychicznie i emocjonalnie) widza mogą być odebrane jako realna rzeczywistość i wzór do naśladowania (np. jako jeden ze sposobów na życie dla młodzieży i osób bezrobotnych). Ukazuje on brak zainteresowania warunkami materialnymi rodziny, brak udziału ojca w zapewnieniu korzystnych warunków opiekuńczo-wychowawczych i kulturalnych. W rodzinie występują takie zjawiska jak: alkoholizm, konflikty rodzinne oraz z sąsiadami, stosowanie przez ojca systemu kar w stosunku do dzieci: krzyk, wyzywanie, poniżanie. Widoczny jest brak zaangażowania mężczyzny w prowadzenie gospodarstwa domowego i bliskich relacji pomiędzy członkami rodziny. Rodzice nie zapewniają dzieciom poczucia bezpieczeństwa, nie zaspokajają tym samym potrzeby miłości, akceptacji, kontaktu i więzi.

Przykładowe obrazy rodziny kreowane w mediach i przez media wskazują na ich istotną rolę w kształtowaniu wyobrażeń dotyczących rodziny. Wizerunek medialny rodziny jest często odzwierciedleniem życia realnego, dlatego widz oglądając serial prezentujący określony styl życia rodzinnego, poszukuje często sposobów rozwiązania własnych problemów rodzinnych. Kieruje nim także ciekawość: jak żyje się innym (lepiej, gorzej) oraz oglądanie (podglądanie) cudzych przeżyć i umiejętność empatii, wczuwania się w stany emocjonalne bohaterów.

Twórcy (subiektywnie) pokazują rzeczywistość, ale także wpływają na jej tworzenie, m.in. tam, gdzie występują nieprawidłowości — ośmieszając postaci i styl ich życia, pokazują jak być nie powinno. Dlatego istotne jest, aby twórcy programów telewizyjnych ukazywali rodzinę jako środowisko szans rozwojowych małżonków i dzieci, promujące określone wartości, inspirujące rodziców (i potencjalnych rodziców) do naśladowania pozytywnych, wyuczonych z telewizyjnego ekranu zachowań w procesie wychowania rodzinnego. ■